

dr hab. Aleksandra Achteлик, prof. UŚ

Uniwersytet Śląski

Wydział Humanistyczny

UNIWERSYTET WARSZAWSKI
WYDZIAŁ POLONISTYKI
wpłynęło dnia 5.09.2023

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Andriia Barana *Miejsce fonetyki w glottodydaktyce polonistycznej na poziomie początkującym – na przykładzie nauczania Słowian wschodnich języka polskiego jako obcego*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Dubisza na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Katowice 2023.

Przedłożona do oceny praca została zbudowana zgodnie z poetyką rozprawy doktorskiej. Składa się na nią pięć rozdziałów, które poprzedzone zostały obszernym *Wstępem*, całość została zwieńczona *Zakończeniem*, po którym jeszcze dołączono *Aneks* i obszerną *Bibliografię*. We *Wstępie* Autor nie tylko określa wybór problematyki, spektrum swoich badań, ale także podkreśla ich doniosłość w kontekście obserwowanego w ostatnich latach wzrostu zainteresowania uczeniem się i nauczaniem języka polskiego jako obcego/ drugiego/ odziedziczonego. Zwraca także uwagę, iż dużą grupę wśród uczących się jpjo stanowią mieszkańcy Ukrainy, Białorusi i Rosji. Co ciekawe zaznacza, że w wyborze tematyki pracy istotna była chęć podzielenia się także własnym doświadczeniem nie tylko z perspektywy pracy nauczyciela jpjo, ale także osoby poznającej język polski jako obcy. Te dwie perspektywy ugruntowały Autora w przekonaniu, że „bez fundamentu fonetycznego nauczanie i uczenie się języka polskiego jako obcego traci sens w dalszych etapach dydaktyki” (s. 6). Ponadto nieco sceptycznie odnosi się do podejścia komunikacyjnego, dominującego obecnie w nauczaniu jpjo, które w Jego przekonaniu znacząco ogranicza dbałość o nauczanie poprawnej wymowy (s. 5). Tutaj jednak muszę podkreślić, że jest to sąd niczym nieuzasadniony i w pracy nie poparty żadnymi badaniami. Trudno byłoby stosując podejście komunikacyjne zaniedbywać aspekt związany z prawidłami poprawnej wymowy, jeśli komunikacja stanowić ma cel nadrzędny nauczania.

Dwa pierwsze rozdziały rozprawy: *Zarys fonetyki języka polskiego, ukraińskiego, rosyjskiego oraz białoruskiego* (12-44), *Fonetyka w glottodydaktyce. Dyskurs teoretyczny* (45-84) wskazują na odczytanie Doktoranta, wybranie z obszaru badań teoretycznych aspektów, które pozwoliły Mu umotywić temat oraz zakres podjętych badań. Rozdziały te mają raczej charakter opisowy i odtwórczy, co w tym przypadku stanowi zaletę. Mgr Andrii Baran nie rości sobie bowiem aspiracji do stworzenia nowego modelu w nauczaniu jpjo, ale w

kolejnych rozdziałach pracy kreatywnie wskazuje, jak przywołaną wiedzę na temat systemu fonetycznego poszczególnych języków wykorzystać w praktyce dydaktycznej. Jego wywód jest klarowny i precyzyjny. Dla osób uczących jpjo przydatne także jest zestawienie różnic w systemach fonetycznych pomiędzy językiem polskim, a językiem ukraińskim, białoruskim i rosyjskim.

W rozdziale drugim Autor wykazał się znajomością literatury przedmiotu w obszarze nauczania fonetyki/prawideł poprawnej wymowy cudzoziemców ze szczególnym uwzględnieniem prac odnoszących się do nauczania osób z interesujących Go obszarów językowych oraz tzw. uniwersalnych pomocy dydaktycznych służących do podnoszenia kompetencji uczących się w zakresie wymowy. Szkoda, że wśród wymienionych pozycji nie pojawiają się prace nauczycieli jpjo, wywodzących się z lokalnych środowisk i zajmujących się praktyką dydaktyczną na Ukrainie, Białorusi czy w Rosji. Wspomnieć należałoby tu chociażby prace Ałły Krawczuk związanej od lat z Uniwersytetem Lwowskim. Może warto byłoby także sięgnąć do prac Jolanty Tambor poświęconych nauczaniu wymowy polskiej cudzoziemców (np. *Nauczanie wymowy polskiej. Trudności różnych grup cudzoziemców* tekst w monografii *Sztuka i rzemiosło. Nauczyć Polski i polskiego 2*). W tej części rozprawy Doktorant dokonuje także zestawienia i opisu podręczników adresowanych do uczniów na poziomie początkującym pod kątem obecności ćwiczeń fonetycznych i kształtowania świadomości odbiorcy w obszarze prawideł polskiej wymowy. Trudno tu wskazać na przesłanki związane z wyborem omawianych prac. Brak wskazówki, co o doborze decydowało (rok wydania, status książki: podręcznik czy pomoc dydaktyczna itp.). Trudno bowiem stawiać zarzut braku ćwiczeń fonetycznych np. pracy T. Pelc, *Teraz polski: gry i ćwiczenia komunikacyjne*, jeśli książka ma formę pomocy dydaktycznej i autorka nie deklaruje aspiracji do rozwijania wszystkich kompetencji językowych w równym zakresie. Warto także podkreślić, że mgr A. Baran w tej części pracy dokonuje także zebrania i opisu podręczników do nauczania fonetyki jpjo. Dokonuje ich analizy, wskazuje na atuty i drobne mankamenty. Trzeba przyznać, że przedstawiona analiza jest rzetelna i wyważone sądy świadczą o dojrzałości badawczej Doktoranta.

Należy stwierdzić, że wstępne rozdziały spełniają w stopniu zadawalającym wykazanie się odwołaniami do stanu badań i ujęć teoretycznych.

Moim zdaniem na największą pochwałę zasługuje druga część pracy. Najciekawsze bowiem są rozdziały analizujące wyniki badań, mających na celu wskazanie jakie błędy uczący się jpjo Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie popełniają oraz propozycja ćwiczeń za pomocą, których efektywniej można uczyć wymowy wskazaną grupę docelową.

W rozdziale III *Opis przeprowadzonych badań* (85-109) Doktorant charakteryzuje metodę badawczą, za pomocą której dokonał pozyskania materiału i dokonuje wstępnej analizy. Ankieta została przeprowadzona na sporej próbie badawczej (110 osób) wśród cudzoziemców uczących się jpjo na terenie Polski. Osoby poddane ankietyzacji były zróżnicowane pod względem wieku, płci, wykształcenia, kraju pochodzenia i stopnia znajomości języka polskiego (ankietowani uczyli się jpjo od 20 do 320 godzin lekcyjnych przy czym Badacz założył, że 80 godzin wystarcza na zdobycie kompetencji z jednego poziomu – jest to założenie arbitralne, ale nie ma wpływu na dalszą analizę materiału badawczego). Mgr A. Baran zadbał o proporcjonalność próby, choć należy zaznaczyć, że najwięcej przebadano osób, dla których język ukraiński był językiem pierwszym. W tej części pracy zostajemy także zapoznani z tekstem, który uczący się języka mieli przeczytać. Wyniki badań przejrzysto zostały zaprezentowane w tabelach i w wykresach. Warto pochwalić Doktoranta za rzetelne opracowanie zebranego materiału. Olbrzymiej cierpliwości i mrówczej pracy wymagało dokonanie najpierw zapisu fonetycznego poszczególnych nagrań, a następnie ich opracowanie. Umiejętność przeprowadzenia badań w różnych ośrodkach akademickich, a następnie analiza materiału wskazuje na dojrzałość badawczą Doktoranta, zdolność sformułowania tematu badań i ich obszaru oraz zachowania nie tylko rzetelności ich opisu, ale również terminowości ich przeprowadzenia. Dowód to także na kreatywność badawczą Autora rozprawy.

W rozdziale V *Jakościowa analiza zebranego materiału badawczego* (110-146) Doktorant dokonując szczegółowej analizy i interpretacji zebranego materiału. Odwołuje się do metody kontrastowej według teorii Stanisława Dubisza. Na jej podstawie dokonuje ekscerpcji i klasyfikacji błędów.

W rozdziale V *Propozycja glottodydaktyczna dla nauczycieli języka polskiego jako obcego oraz ćwiczenia fonetyczne* (s.147-174) Doktorant daje konkretne propozycje wykorzystania ćwiczeń fonetycznych w procesie nauczania prawideł poprawnej wymowy Słowian wschodnich na poziomie początkującym znajomości jpjo. Przedstawia szereg ćwiczeń w izolacji, za pomocą których udowadnia, że opisane przez niego techniki pracy można z powodzeniem wykorzystać w pracy z uczącymi się języka polskiego obcokrajowcami od poziomu A1 do poziomu A2. W części tej wykazuje się dużą kreatywnością metodyczną, osłania tajemnice własnego warsztatu glottodydaktycznego. Jednakże u czytelnika pojawia się pewien niedosyt wynikający z braku takich chociażby informacji, jak: czy przedstawione projekty zostały zrealizowane podczas zajęć (w jednej lub kilku grupach), jaki przyniosły efekt, jakie trudności pojawiły się podczas realizacji

wybranego materiału, w jakich kontekstach lekcyjnych/ tematycznych były realizowane poszczególne ćwiczenia, czy uczący chętniej samodzielnie korzystali z zaproponowanych przez nauczyciela zadań itp. Zaprezentowane propozycje są ciekawe. Oczywiście, do każdego przedstawionego projektu można też zgłosić drobne uwagi szczegółowe. Po pierwsze czytelnik odczuwa spory niedosyt w kontekście ilości oraz oryginalności przykładowych ćwiczeń. Tym bardziej, że Autor już na początku swojej pracy podkreślał, iż z powodzeniem od lat stosuje autorską metodę uczenia wymowy i odnosi w tym obszarze duże sukcesy. Nie dostrzegam także żadnych przeciwwskazań, by zaproponowane ćwiczenia móc stosować na zajęciach prowadzonych z uczniami na wyższych poziomach zaawansowania znajomości jpjo. Ponadto zaprezentowane zadania odnoszą się – co należy pochwalić – do konkretnego problemu fonetycznego, ale w moim odczuciu za każdym razem muszą stanowić odrębny segment zajęć w żadnym stopniu nie związany z poruszaną na spotkaniu lekcyjnym tematyką. Nie jest to oczywiście zarzut. Ćwiczenia fonetyczne mogą zostać uznane jako początkowy element lekcji lub przerywnik np. w połowie zajęć. Warto jednak wskazać, że Doktorant w rozdziałach wcześniejszych wskazywał, iż idealnym rozwiązaniem byłoby takie wkomponowanie zadań rozwijających kompetencje wymowy w ciąg dydaktyczny, by materiał fonetyczny łączył się z tematyką zajęć. Niestety w rozdziale końcowym nie możemy zapoznać się z konkretnymi tego typu propozycjami, co dla praktyków byłoby niezwykle cenne. Pragnę tu jednak zaznaczyć, że w rozprawie zostały zaproponowane ćwiczenia fonetyczne kontekstowo wpisane w tematykę zajęć. Są one połączone z propozycją pracy z wybranymi jednostkami lekcyjnymi z niezwykle popularnych na polskim rynku wydawniczym podręczników *Hurra 1* i *Hurra 2* i dają nam pewne wyobrażenie proponowanych przez Doktoranta rozwiązań, ale nadal jako czytelnik odczuwam niedosyt. Szkoda, że Autor pracy nie podzielił się z odbiorcą tekstu w jaki sposób dokonuje przekazania wiedzy o poszczególnych procesach fonetycznych na kilku pierwszych zajęciach na poziomie A1, o czym wspominał na początku rozprawy (s. 6).

Cieszę się, że Autor tekstu utrzymuje od dawna w glottodydaktyce polonistycznej ugruntowane tezy, iż nie ma zajęć jpjo bez ćwiczeń poszerzających kompetencje wymowy uczących się, że odwołuje się do od lat zakorzenionych w praktyce sposobów poprawiania błędów fonetycznych studentów, nadaje im tylko nowe, jak podkreśla autorskie nazwy (s. 149-150). Zapewne cenne jest wskazanie źródeł, które mogą pomóc nauczycielowi jpjo na poszerzenie wiedzy na temat fonetyki języka polskiego, ukraińskiego, rosyjskiego i białoruskiego. Warto jednak pamiętać, że w ostatnich latach odnotowaliśmy wzrost liczby profesjonalnie przygotowanych do zawodu nauczyciela jpjo/ drugiego/ odziedziczonego osób.

To kadra wykształcona na prowadzonych przez polskie uniwersytety studiach podyplomowych czy specjalnościach polonistycznych. Należy podkreślić, że w siatkach zajęć sporo miejsca poświęca się fonetyce i nauczaniu poprawnej wymowy cudzoziemców, co mam nadzieję przekłada się w dużym stopniu na świadomość uczących i ich praktykę glottodydaktyczną. Stąd może korzystniej byłoby jednak nie zakładać, że nauczyciel jpjo powinien „posiadać wiedzę teoretyczną, metodyczną oraz pedagogiczną, w co najmniej minimalnym zakresie” (s. 4), a wręcz przeciwnie, że powinna być to osoba, mająca pogłębioną wiedzę o podsystemach języka.

Szkoda również, że choć wśród wymienionych przez Doktoranta źródeł pojawił się poradnik metodyczny *Co warto wiedzieć. Poradnik metodyczny dla nauczycieli języka polskiego jako obcego na Wschodzie* autorstwa Anny Dąbrowskiej, Urszuli Dobesz i Małgorzaty Pasieki (Warszawa 2010), to został tylko zanalizowany, ale nie uwzględniono go w kontekście samodzielnie przez Doktoranta przygotowywanych ćwiczeniach. W pracy tej bowiem nie tylko sporo miejsca poświęcono zagadnieniu nauczania wymowy interesującej Autora grupy odbiorców, ale także techniki pracy oraz zamieszczono przykładowe ćwiczenia. Zwrócono również uwagę na powiązanie uczenia poprawnej wymowy z innymi kompetencjami językowymi. Warto także byłoby pamiętać o pracach Ałły Krawczuk. Przynajmniej tu należy choć książkę *Metodyka nauczania języka polskiego. Język i kultura w dydaktyce polonistycznej na Ukrainie* (Kijów 2017) autorstwa A. Krawczuk i J. Kowalewskiego, w której jeden z rozdziałów poświęcono w całości nauczaniu fonetyki Ukraińców i zaproponowano także sporo ćwiczeń. Mam jednak świadomość, że zaprezentowane propozycje miały przede wszystkim wskazywać na różnorodność stosowanych technik. Jeśli jednak tekst we fragmentach byłby publikowany, to proszę tę część gruntownie przemyśleć. Pragnę zaznaczyć, że i ten rozdział pracy został bardzo dobrze napisany.

Wnioski

Autor wybrał ciekawy temat, który na gruncie nauczania języka polskiego jako obcego w tak szerokim wymiarze nie był dotąd opracowany. Przeprowadził również obszerne badania ankietowe, na podstawie których zgromadził duży materiał empiryczny i poddał go wnikliwej analizie ilościowej. Ogólnie można stwierdzić, że Doktorant dysponuje dobrym stylem naukowym. Wykład jest logiczny i dobrze zorganizowany. Aparat przypisów i odsyłaczy poprawny, nie budzi zastrzeżeń. Przejrzyste wykresy bardzo ułatwiają odbiór

przedstawianych wyników ankiet. W pracy pojawiają się pojedyncze usterki językowe, jak literówki, pleonazmy, błędy składniowe. Jednak należy podkreślić, że jest ich niewiele. Należy tu pochwalić mgr. A. Barana za piękną polszczyznę, tym bardziej, iż język polski dla niego język obcy.

Na uwagę zasługuje samodzielność myślowa Doktoranta, która uwidacznia się w formułowaniu uogólnień dotyczących uzyskiwanych wyników badań. Drobne potknięcia stylistyczne lub brak odwołań nie wpływają znacząco na ogólną pozytywną ocenę merytoryczną pracy. Praca po skróceniu i przemodelowaniu mogłaby jako publikacja służyć do podniesienia kompetencji osób zajmujących się nauczaniem języka polskiego jako obcego w grupach Słowian wschodnich.

Konkluzja końcowa

Praca doktorska mgr. Andriia Barana *Miejsce fonetyki w glottodydaktyce polonistycznej na poziomie początkującym – na przykładzie nauczania Słowian wschodnich języka polskiego jako obcego*, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Dubisza, spełnia rygory formalne i merytoryczne stawiane przed rozprawami doktorskimi przez Ustawę z 14 marca 2003 roku „O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki”. Praca ta poszerza naszą wiedzę z glottodydaktyki, zwłaszcza w aspekcie nauczania elementów języka z dużego, ważnego zespołu treściowego **jakim jest fonetyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego, techniki i strategii pracy w uczeniu jpjo. Przedstawiana do recenzji rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta, która przez swoje badania daje szereg nowych informacji przydatnych nie tylko dla językoznawstwa (glottodydaktyki), ale także do nauczania języków obcych w grupach jednorodnych językowo.**

Z największym przekonaniem stawiam wniosek do Rady Naukowej Dyscypliny Językoznawstwo Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego o dopuszczenie mgr. Andriia Barana do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 31 sierpnia 2023 roku

Signed by /
Podpisano przez:
Aleksandra
Izabela Achtełlik
Date / Data:
2023-09-05 08:59

dr hab., Aleksandra Achtełlik, prof. UŚ